

Харитонов Євген Олегович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри цивільного права, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

Харитонova Олена Іванівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного
права, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,*

ДЕЯКІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ «ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ»

Однією з головних рис інформаційного суспільства вважається прояв ефектів нових технологій, котрі охоплюють у ньому усі сфери людської діяльності.¹ На сучасному етапі розвитку такого суспільства одним з найбільш виразних проявів згаданої парадигми, на нашу думку, можна вважати феномен «Інтернет речей».

Існують різні дефініції цього феномену.² Так, О.А. пропонує під Інтернетом речей розуміти комплекси і системи, що складаються з сенсорів, мікропроцесорів, виконавчих пристроїв, локальних та/або розподілених обчислювальних ресурсів та програмних засобів, програм штучного інтелекту, технологій хмарних обчислювань, передача даних між якими здійснюється за допомогою мережі Інтернет, та призначені для надання послуг і проведення робіт в інтересах суб'єктів (фізичних або юридичних осіб).³

З технічної точки зору «Інтернет речей» визначається як мережа фізичних об'єктів, які мають вбудовані технології, що дозволяють здійснювати взаємодію

¹ Погляди Мануеля Кастельса на інформаційне суспільство. Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/reports/econom_history/25179/

² Що таке Інтернет речей. Режим доступу: <http://iot.lviv.ua/%D1%89%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%B9/>

³ Баранов О.А. Інтернет речей (IoT): огляд правових проблем // Інтернет речей: проблеми правового регулювання і впровадження: Матеріали науково-практичної конференції (24 жовтня, 2017 р., м. Київ) / Упоряд. В.М. Фурашев, С.Ю. Петряєв. – Київ: Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут ім. І. Сік орського”, Вид-во “Політехніка”, 2017. – С. 7.

із зовнішньою середою, передавати відомості про свій стан та приймати дані ззовні (Gartner)⁴. Також Інтернет речей визначають як «речі», такі як пристрої та датчики, відмінні від комп'ютерів, смартфонів або планшетів, які поєднуються, взаємодіють або передають інформацію один з одним або один від одного завдяки Інтернету⁵. Інтернет речей – це також концепція комунікаційної мережі фізичних або віртуальних об'єктів («речей»), які мають технології для взаємодії між собою та з навколишнім середовищем, а також можуть виконувати певні дії без втручання людини. Сутність цієї концепції полягає в тому, щоб всі предмети побуту, товари, вузли технологічних процесів тощо, були оснащені вбудованими комп'ютерами та сенсорами, мали змогу обробляти інформацію, що надходить із навколишнього середовища, обмінюватися нею та виконувати різні дії в залежності від отриманої інформації⁶.

Нам найбільше подобається визначення Інтернету речей як сукупності взаємодіючих технічних систем і комплексів, призначених для реалізації суспільних відносин, у тому числі, пов'язаних з наданням послуг або проведенням робіт, на основі використання різноманітних даних і мережі Інтернет за безпосередньої участі або без участі суб'єктів цих відносин (юридичних або фізичних осіб).⁷

⁴ Что такое Интернет вещей. – URL:

[http://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%A7%D1%82%D0%BE_%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5_%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82_%D0%B2%D0%B5%D1%89%D0%B5%D0%B9_\(Internet_of_Things,_IoT\)#cite_note-0](http://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%A7%D1%82%D0%BE_%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5_%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82_%D0%B2%D0%B5%D1%89%D0%B5%D0%B9_(Internet_of_Things,_IoT)#cite_note-0)

⁵ Открытая концепция «Интернет вещей: правовые аспекты (Российская Федерация)». – URL: <http://www.dentons.com/ru/whats-different-about-dentons/connecting-you-to-talented-lawyers-around-the-globe/news/2016/june/dentons-develops-russias-first-ever-whitepaper-on-the-legal-aspects-of-the-internet-of-things>

⁶ Інтернет речей. – URL: http://glossary.starbasic.net/index.php?title=%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82_%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%B9

⁷ Баранов О. «Інтернет речей» як правовий термін [Електронний ресурс] // [Юридична Україна](http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2016_5-6_16). - 2016. - № 5-6. - С. 96-103. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2016_5-6_16. – С. 101

Варто зазначити, що специфіка інформаційних технологій зумовлює існування різних підходів до впорядкування відносин у ІТ-сфері. Позначимо ці підходи як: 1) «технологічний» (впорядкування здійснюється за допомогою самих інформаційних технологій) і 2) «соціальний» (провідним є соціальне, у тому числі, правове регулювання). Якщо у першому випадку ІТ є інструментом здійснення/ функціонування соціальних процесів, тобто, переважає «технологічна» складова), то у другому - вони є предметом правового регулювання (тобто, переважає «інформаційна» складова).

Ми переконані, що проблеми упорядкування ІТ-сфери не можуть бути вирішені лише за допомогою технічних засобів, оскільки останні можуть впливати лише на технологічну складову ІТ-сфери, залишаючи поза увагою «соціальний елемент», яким є учасники відносин, що виникають у ІТ-сфері. Саме тому доцільно розглядати, у першу чергу, такий шлях впорядкування відносин у інформаційному суспільстві, як правове регулювання, котре слугує основним засобом державного впливу на суспільні відносини з метою їхнього упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави.

Хоча проблеми правового регулювання у сфері Інтернет речей вже почали обговорюватися дослідниками і практиками, однак цілісний методологічний підхід до їх вирішення ще не сформований. З одного боку, досить чітко проглядається орієнтація на вирішення окремих, конкретних проблем, зокрема на основі прецедентів та видання нормативних актів, що стосуються конкретних випадків. Разом із тим, інші автори вважають, що розробка концепції правового регулювання ІР має проводитися із врахуванням таких проблем (частина з яких тісно пов'язана з сучасними правовими проблемами регулювання Інтернету та інформаційних технологій, як правовий режим інформації, персональні дані та приватне життя, нейтральність Інтернету речей, інформаційна безпека, сумісність та захист конкуренції, автоматизовані дії, децентралізовані мережі, при цьому слушно зазначають, що наведений перелік не є вичерпним, оскільки

розвиток технологій поставить нові проблеми, в тому числі й ті, котрі наразі передбачити неможливо). Тому правова система має забезпечувати загальні передумови для саморегулювання і для вирішення спірних ситуацій.⁸

Щодо «Інтернету речей», котрий є сегментом ІТ-сфери, виникають «Інтернет-відносини», які є складовою частиною концепту «ІТ-відносин», що складаються у цифровому середовищі (Інтернеті). Поміж правовідносин, які виникають в Інтернеті, слід розрізняти: 1) відносини приватного та публічного права, 2) відносини регулятивні та охоронні. При цьому визначальним є загальний поділ правовідносин на ті, що виникають у галузі приватного права, і ті, що виникають у галузі публічного права. У залежності від того, чи є відносини публічно-правовими чи приватноправовими, визначається їхній зв'язок з певною галуззю права, а відтак те, якими є їхні властивості. До сфери «Інтернет-права» належать лише регулятивні правовідносини, які є результатом впливу норм, передусім, цивільного законодавства.

«Інтернет-відносини» розглядаються нами як складова частина концепту «ІТ-відносини», сукупність суспільних відносин, що складаються у специфічному середовищі (Інтернет, Мережа, цифрове середовище), будучи одночасно «віртуальним феноменом» і проявляючись у бутті суспільства як реальні суспільні відносини. Завдяки останній особливості (своїй подвійній природі) вони можуть бути предметом правового регулювання і ставати правовідносинами.

Розмаїття відносин, котрі складаються в Інтернеті, створює на практиці істотні незручності при пошуку актів законодавства, що стосуються різних видів таких відносин; пошуку та систематизації норм права, матеріалів практики; субсидіарному застосуванні норм законодавства, застосуванні

⁸ Открытая концепция «Интернет вещей»: Правовые аспекты (Российская Федерация). Версия 1.0 для обсуждения.. Санкт-Петербург. 26.05.2016 года Режим доступа: <http://www.dentons.com/ru/global-presence/russia-and-cis/russia/st-petersburg.aspx>

аналогії закону тощо. Отже, маємо визначити орієнтири для встановлення кола правовідносин, котрі можна вважати органічно властивими Мережі.

Методологічною основою дослідження цього питання, на наш погляд, має бути розрізнення концепту «Інтернет-право» у широкому та вузькому значенні. Під «Інтернет-правом» у широкому значенні розуміємо усю сукупність норм і правил, які стосуються інформаційно-комунікаційної активності в Інтернеті. Під «Інтернет-правом» у вузькому значенні розуміємо лише ті правові норми, що стосуються правомірної діяльності у Мережі, передусім, регулятивні норми (переважно - цивільно-правові), що забезпечують функціонування «Інтернет-відносин».

При цьому до сфери «Інтернет-права» доцільно відносити лише регулятивні правовідносини, що є результатом регулятивного впливу норм, передусім, цивільного законодавства. Це пов'язане з тим, що ІТ-відносини, які є тут предметом правового регулювання, належать до приватноправової сфери, де діє принцип «Дозволено все, що не заборонено законом», що дає можливість укласти будь-які договори. Саме на такому підґрунті складається основний масив норм Інтернет-права, який можна характеризувати як «Інтернет-право у вузькому сенсі».

Крім того, варто звернути увагу на можливість виокремлення «Інтернет-права у спеціальному сенсі», до якого можуть бути віднесені норми, що стосуються певної сфери Інтернет-відносин: створення програмного забезпечення; Інтернет речей тощо.

Таким чином, правовідносини, що складаються у такому специфічному сегменті ІТ-сфери як Інтернет речей у процесі функціонування останнього, за своєю сутністю є регулятивними цивільними правовідносинами.

Спираючись на таке їхнє розуміння, оцінимо далі, чим власне, є «Інтернет речей».

Виходячи з наведеного на початку нашої розвідки розуміння Інтернету речей, як «сукупності взаємодіючих технічних систем і комплексів, призначених для реалізації суспільних відносин, у тому числі, пов'язаних з наданням послуг або проведенням робіт», очевидно, маємо усі підстави вважати ІР об'єктом цивільних правовідносин. Такий висновок підтверджується й тим, що у тому ж самому визначенні ІР, яке ми взяли за основу його розуміння, далі йдеться про те, що «надання послуг або проведення робіт» відбувається «за безпосередньої участі або без участі суб'єктів цих відносин (юридичних або фізичних осіб)». Тобто, таке формулювання припускає, що суб'єктами відносин (правовідносин) Інтернету речей є юридичні або фізичні особи.

Однак, останнім часом правознавці звертають увагу на появу правових проблем, зумовлених використанням штучного інтелекту в технологіях Інтернету речей, які полягають у припущенні, що роботи можуть бути як об'єктом, так і суб'єктом суспільних відносин, а значить можуть бути як об'єктом, так і суб'єктом правовідносин.⁹

Як на нашу думку, таке припущення не суперечить прогнозам щодо розвитку ІТ. Разом із тим, попри висловлену думку, що інформаційне поле є не унікальною особливістю лише біологічних організмів, а загальною властивістю Всесвіту,¹⁰ при сучасному рівні знань вплив на це поле з метою його впорядкування реально можливий лише у частині його біологічного (людського) субстрату. І обґрунтованого спростування цієї реальності та доказів зворотного поки що зустрічати не доводилося. Це дає підстави для висновку, що Інтернет речей це сукупність об'єктів відносин (правовідносин), що складаються між людьми, які безпосередньо (або у кінцевому підсумку) ці об'єкти використовують.

⁹ Баранов О.А. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання. Режим доступу: <http://aphd.ua/publication-249/>

¹⁰ Бог повсюду. Физик из США выдвинул теорию о том, что Вселенная обладает сознанием. Режим доступу: <http://nv.ua/techno/science/bog-povsjudu-amerikanskij-fizik-vydvinul-teoriju-otom-chto-vselennaja-obladaet-soznaniem-1546675.html>